

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Частина 1

Умань – 2015

ББК 74.580.2
УДК 371.13
П 78

ISSN 2307-4914
Problemi підготовки сучасного вчителâ
Probl. підgot. sučas. včitelâ

Науковий збірник. Виходить 2 рази на рік.
Заснований у 2010 році. Засновник: Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 17132–5902Р від 08.10.2010 р.

Науковий збірник входить до нового Переліку фахових видань України
(Бюлетень ВАК України № 4, 2011 р.),
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук
(постанова президії ВАК України від 23 лютого 2011 р., № 1–05/2)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № 3 від 27 жовтня 2015 р.)*

Редакційна колегія:

Безлюдний О. І. (*головний редактор*), Коберник О. М. (*заступник головного редактора*),
Акімова О. В., Білецька І. О., Браславська О. В., Вишневська Е., Коваль В. О., Лозовецька В. Т.

П 78 Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини /
[ред. кол. : Безлюдний О. І. (*гол. ред.*) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О.,
2015. – Випуск 12, Ч. 1. – 313 с.

ББК 74.580.2

У науковому збірнику розкриваються результати досліджень у галузі педагогічної освіти в Україні, здійснюється інформування суспільства про дослідження проблем підготовки сучасного вчителя. Призначений для докторантів, аспірантів, викладачів загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, усіх тих, хто цікавиться проблемами професійної педагогічної підготовки.

© Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, 2015

Алла Соколова

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Перетворення у розвитку сучасної музично-педагогічної науки підіймають на новий рівень проблему забезпечення професійної підготовки вчителя музичного мистецтва. Вагому роль у її вирішенні відіграє навчально-методична література. У статті зроблена спроба систематизації навчально-методичної літератури, яка не тільки отримала широке використання у II половині XX ст., але й сьогодні не втратила значущості.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель музичного мистецтва, диригентсько-хорова підготовка, диригентська техніка, виконання, навчально-методична література, хрестоматія.

Преобразования в развитии современной музыкально-педагогической науки поднимают на новый уровень проблему обеспечения профессиональной подготовки учителя музыкального искусства. В ее разрешении весомую роль играет учебно-методическая литература. В статье сделана попытка систематизации учебно-методической литературы, которая не только получила широкое применение во II половине XX века, но и сегодня не потеряла своей значимости.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, учитель музыкального искусства, дирижерско-хоровая подготовка, дирижерская техника, исполнение, учебно-методическая литература, пособие, хрестоматия.

Transformations in the system of education at New Level boost a problem of choir conductor preparation of teacher musical art. It is directed the formation of graduates active life position to creative self-realization in the musical-pedagogical activity, continuous professional self-improvement. Enormous role in achieving positive results in this process may play a creative use of scientific research of outstanding representatives of choral art, which is reflected in the educational literature II half of the twentieth century. Using educational literature training increases productivity by improving assimilation of educational information, organize training material, enhance the cognitive activity of students. The study of the works will not only forming students' high level of professional skills, but also the growth of his personality, spiritual culture, acquainted with the best samples of highly artistic choral art of different periods and genres. The study allowed to systematize educational literature II half of the twentieth century. in the following areas: theoretical and methodological manuals, anthologies of choral conducting, reading books on

subjects choir conductor loop (choral classes, choral literature, choral reading scores), collections of works of individual composers, repertoire collections of performing groups.

Key words: *training, teacher of musical arts, choral conducting training, conducting technique, performance, educational literature, study guide, anthology.*

Суттєві зміни у становленні української демократичної держави, її інтеграція у європейське й світове співтовариство активізують процес модернізації вітчизняної системи вищої освіти. Завдання, що ставить перед вищими навчальними закладами суспільство та окреслені у законі України «Про вищу освіту» (2014), актуалізують проблему професійної підготовки фахівців здатних до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі [5].

Значних перетворень сьогодні набуває й зміст фахової підготовки вчителів музичного мистецтва. Вона спрямовується на формування у випускників активної життєвої позиції щодо творчої самореалізації у музично-педагогічній діяльності, безперервного професійного самовдосконалення. Особливу роль у цьому процесі відіграє цикл диригентсько-хорових дисциплін. На наше глибоке переконання, підготовка вчителів музичного мистецтва набуде більшої досконалості за умов поглиблення знань і творчого використання наукових доробок та досвіду видатних представників хорового мистецтва, що знайшли висвітлення у навчально-методичній літературі II половини XX століття.

Використання навчально-методичної літератури підвищує продуктивність навчання завдяки поліпшенню засвоєння навчальної інформації, систематизації навчального матеріалу, активізації пізнавальної активності студентів. У сучасних умовах організації навчального процесу, її значущість посилюється ще й у зв'язку зі зростанням питомої ваги позааудиторної, самостійної роботи у професійній підготовці. Все це дає можливість зазначити – проблема методичного забезпечення диригентсько-хорової підготовки магістрів музичного мистецтва є актуальною.

У галузі психології та педагогіки проблема підготовки майбутніх вчителів до продуктивної діяльності розглядалася у працях О. Алексюка, В. Беспалька, І. Зязюна, О. Пехоти та ін. Багатоаспектність проблеми професійної підготовки вчителя музики, музичного мистецтва досліджувалася Е. Абдуліним, Л. Арчажніковою, Л. Безбородовою, А. Болгарським, О. Олексюк та ін. До питань методичної спрямованості викладання спеціальних дисциплін звертались О. Апраксіна, Л. Василенко та ін. Особливості й зміст музично-педагогічної та диригентсько-хорової освіти розкриваються в роботах Н. Буць, О. Васильєвої, А. Козир, О. Олексюк, С. Світайло, Т. Смирнової, А. Соколової, Н. Тарарак та ін.

Метою статті є систематизація навчально-методичної диригентсько-хорової літератури II половини XX ст.

Виклад основного матеріалу. Вивчення праць з хорового мистецтва та узагальнення досвіду викладання диригентсько-хорових дисциплін [8–9] дозволяє стверджувати, що оновлення змісту підготовки вчителів музичного мистецтва значною мірою залежить від навчально-методичної літератури. Як важливий елемент цілісної педагогічної системи, вона ґрунтовно відображає мету, зміст, технологію та форми навчальної діяльності, сприяє професійному й особистому зростанню студентів.

Аналіз сучасного стану музично-педагогічної науки свідчить про її упевнений розвиток, проте велика кількість доробок науковців і викладачів-хоровиків (посібники, методичні рекомендації, нотні збірки тощо) залишається надбанням кафедр, факультетів певних навчальних закладів. Крім того, повільно проходить процес планування, розробки та використання нової продукції. З огляду на вищезазначене, зростає роль навчально-методичної літератури, яка набула поширення у II половині ХХ ст. і має високий рівень доступності.

Стрімкий розвиток хорового мистецтва, зростання дитячого та дорослого хорового виконавства в означений період поставили перед системою вищої і середньої диригентсько-хорової освіти завдання виховання висококваліфікованих фахівців (хорових диригентів, вчителів співу і музики). Безпосереднє його вирішення знайшло відображення в розробці провідними педагогами-музикантами (Л. Андрєєва, Л. Гінзбург, А. Єгоров, В. Живов, С. Козачков, М. Колесса, І. Мусін, К. Ольхов, К. Пігров, К. Птіца та ін.) історико-теоретичних і методичних аспектів диригентської підготовки майбутніх фахівців. Розглянемо деякі з них.

Педагогічний інтерес представляє посібник М. Колесси «Основи техніки диригування» (1960) [4]. Він надає студентові можливості детально ознайомитись з характеристикою тих здібностей, якими має вирізнитися майбутній фахівець, розкриває зміст музично-теоретичної й практичної підготовки, роль поліхудожньої компетентності в його діяльності.

Викладу кожної теми передують визначення основних дефініцій («такт», «розмір», «темп» тощо). М. Колесса рекомендує починати опанування диригентського мистецтва з оволодіння технікою тактування. Основний розділ посібника він присвячує вивченню схем тактування, висвітленню всіх найважливіших проблем, які виникають при їх студіюванні. Для більшої доступності й наочності педагог насичує посібник малюнками схем і прикладами хорової літератури, з докладними вказівками щодо їх практичного засвоєння [4].

Підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва, формуванню його майстерності сприятиме вивчення досвіду педагогічної, диригентсько-хорової майстерності та основних принципів хорової школи К. Пігрова, що висвітлені в його роботі «Керівництво хором» (1964) [7]. Особливості хорової школи майстра ґрунтуються на вихованні у студентів свідомого сприйняття матеріалу й активного ставлення до твору, що виконується.

Педагог зазначав, що розвиток учнів спрямовується на формування у них розуміння художніх образів у їх цілісності та єдності з оточуючою дійсністю. Створення внутрішнього уявлення музичного образу, відчуття в ньому ціннісного відображення дійсності є для виконавця першоджерелом у пошуку необхідних специфічних диригентських засобів, спрямованих на його мануальне втілення. Відсутність образного мислення, внутрішнього бачення, як зазначав педагог, призводить студента-виконавця лише до демонстрації навичок володіння технічними засобами.

Важливим фактором процесу освоєння музичного матеріалу, на думку К. Пігрова, виступає художня зацікавленість, одним із шляхів формування якої є «показ» цього твору на фортепіано у максимально виразному виконанні [7, с. 42–43].

Визначальною навчально-методичною роботою, яка не втратила і сьогодні своєї актуальності є посібник С. Казачкова «Дирижерский аппарат и его постановка» (1967) [3]. Науковець, досліджуючи питання техніки диригування, розглядає її з естетичної (відношення техніки до художньої творчості), емпіричної (спираючись на власний досвід при її опануванні), методичної (аналіз способів викладання), науково-теоретичної (вивчення особливостей та загальних закономірностей) сторін.

Одне з головних завдань диригентсько-хорової підготовки педагог вбачав у вихованні у студентів власного відчуття твору, а не просте копіювання свого вчителя [3]. На його думку, воно виникає завдяки тісному зв'язку між слухом і моторикою студента та ґрунтується на результатах багатовікової музичної практики. Специфіка диригентського мистецтва, диригентської обдарованості, як зазначав С. Козачков, полягає у здібності диригента зробити музику явною для виконавців через мову жестів, котрі мають бути зрозумілими, заразливими, спонукати до реакції й повної віддачі.

Суттєва увага у праці С. Козачкова надається розкриттю сутності природи диригентського жесту. Головне у роботі з постановки диригентського апарату полягає у знанні викладачем анатомічних особливостей будови людини, що допомагає йому виявити і зрозуміти взаємозалежність між рухами тіла, рук і відображенням у цих рухах музичного матеріалу; їх відповідності управлінню темпо-метро-ритмом, агогікою, динамікою, характером звуковедення і штрихами [3]. «Постановка», на слушну думку митця, є умовним поняттям, оскільки основа диригування – це рух, а не статичне положення. Тому він закликає викладачів бути обережними при рекомендації учневі певних зразків постановки, щоб уникнути копіювання «вчительської» манери.

Вивчення посібника С. Козачкова дозволяє студенту опанувати принципи диригування: принцип свободи рухів, принцип графічної ясності, принцип попередження тощо, ознайомитись з рядом причин, як фізичного так і психологічного характеру, які на думку митця заважають повноцінному відтворенню художнього образу. Значний інтерес представляють вправи з

постановки диригентського апарату та поради щодо самостійній роботі учнів над розвитком диригентської техніки.

Грунтовною у справі диригентсько-хорової освіти стала праця Л. Андреевої «Методика преподавания хорового дирижирования» (1969) [1]. У ній уперше в історії хорознавчої науки процес підготовки майбутнього музиканта-фахівця розглядається у загально педагогічному та специфічному (виконавському) аспектах. Музично-педагогічна підготовка, підкреслює автор, має ґрунтуватися на п'яти основних принципах дидактики: наочності, свідомості, міцності засвоєння знань, систематичності навчання, доступності [1].

Актуальною щодо сучасного розвитку освіти виступає також концепція Л. Андреевої, центром диригентсько-хорової освіти якої виявляється студент. Навчально-виховний процес повинен зосереджуватись на особистості: вихованні її моральних якостей й естетичного смаку, любові до хорового мистецтва та формуванні професійних знань і навичок.

У посібнику знаходять детальне висвітлення питання специфіки предмета, змісту аудиторних занять, принципи складання індивідуальних планів, оволодіння технічними прийомами і навичками техніки диригування, передбачені програмою кожного курсу. Розкриваючи особливості змісту занять, автор надає студентам можливість познайомитись як із закономірностями, так відмінністю у їх проведенні.

Корисною з практичної точки зору, є розміщена у посібнику детально розроблена програма з навчання хоровому диригуванню.

На відміну від попередніх праць у даній площині, посібник К. Ольхова «Вопросы теории дирижерской техники и обучения хоровых дирижеров» (1979) [6] вирізняється глибоким, позбавленим суб'єктивності, науковим дослідженням проблем диригентської техніки. Розвідки педагога спрямовуються на аналіз загальних закономірностей, що лежать в основі управління колективним виконанням музичного твору.

Опрацювання першого «теоретичного» розділу посібника допоможе студентам розібратися у процесі взаємовідносин образної відповідності диригентських жестів і музики, природі диригентського жесту, його структурі, класифікації внутрішньо жестових рухів та ауфтактів тощо.

Наступний розділ являє собою ґрунтовні методичні рекомендації, в яких можна знайти розгорнуті вказівки щодо організації групових й індивідуальних занять у класі диригування та конкретні вправи з оволодіння основами диригентської техніки, названі педагогом «диригентськими гаммами» [6, с. 125]. Система підготовки фахівців диригентсько-хорового мистецтва К. Ольхова передбачає три етапи: 1) організація диригентського апарату учнів; 2) робота над виразністю жестів учнів; 3) вироблення навичок управління колективним виконанням.

Значна роль в оволодінні диригентським мистецтвом відводиться педагогом груповим заняттям. Відзначаючи їх переваги, К. Ольхов вказує

на те, що навчальні та виховні завдання, поставлені викладачем у присутності однокурсників, набувають особливо дієвого характеру. Помилки одного з них, беруться до уваги іншими і швидше й ефективніше виправляються. Групові заняття дають також можливість виконувати диригентські вправи на вокальному ансамблі, що складається із самих студентів, де кожен виступає як у ролі виконавця, так і в ролі хормейстера.

Першою працею, призначеною для підготовки саме вчителів музики, став посібник Л. Безбородової «Дирижирование» (1985) [2]. Його головна мета, як зазначає автор, полягає у «систематизації науково-теоретичних і методичних настанов проведення навчального процесу з диригентсько-хорового виховання студентів педагогічних інститутів» [2, с. 5]. У посібнику розкриваються не тільки спеціальні питання мистецтва диригування, а й пов'язані з ними конкретні положення музичної педагогіки. Автор знайомить майбутніх учителів музики з основами техніки диригування, особливостями виконавської і репетиційної роботи, пропонує методику засвоєння різних розмірів, а також розглядає питання практичної діяльності вчителя музики в загальноосвітній школі, в тому числі в якості організатора і керівника шкільного хору.

Актуальними для сучасної диригентсько-хорової освіти залишаються погляди Л. Безбородової щодо значення музичного мислення у підготовці вчителів музичного мистецтва, одним з ефективних засобів формування якого виступає використання міжпредметних зв'язків, застосування знань та вражень від знайомства з відповідними творами мистецтва.

Практичне значення має також розкриття науковцем питання виправлення тих недоліків, які найчастіше зустрічаються під час постановки диригентського апарату, а також надання ряду вправ, спрямованих на їх усунення.

Важливу роль у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва відіграє нотно-хоровий матеріал. Положення, висловлені у посібнику Л. Безбородової з даного питання, теж можуть бути корисними. При його підборі та плануванні вона пропонує особливу увагу приділяти пісенній творчості різних народів, зразкам класичної музики й творах маловідомих сучасних композиторів. Враховуючи специфіку навчання майбутніх учителів музики, в план повинні входити як твори а'cappella так і з супроводом, приклади шкільного репертуару і легкі хори для хорової практики.

З огляду на це, автором даної статті була зроблена спроба систематизації нотно-хорової літератури, що знайшла поширення у II половині ХХ ст. Її вивчення засвідчило наявність хрестоматій та збірників хорових творів. Звернемося до безпосереднього розгляду деяких з них.

У 1969 році для музичних вузів був виданий перший випуск «Хрестоматії з диригування» К. Птиці та Б. Кулікова. Його склали зразки хорової музики ХІХ й ХХ століття без супроводу: Й. Брамса, Р. Вагнера, Д. Верді, Е. Гріга, К. Дебюсі, З. Кодая, Ф. Ліста, Ф. Пуленка, М. Равеля,

Б. Сметани, Ф. Шуберта, Р. Шумана, П. Хіндеміта та ін. Музичний матеріал розташований у відповідності з історичним розвитком зарубіжного хорового мистецтва і хорового виконавства. Крім дотримання дидактичної умови, розташування творів за принципом від простого до більш складного, автори формують матеріал за стилістичними особливостями, найбільш рельєфно передаючи індивідуально неповторні риси творчості кожного композитора [24]. У зв'язку з цим, у структурі хрестоматії окреслені окремі підрозділи – групи творів того чи іншого композитора та групи творів композиторів певної національної школи. Для найбільш глибокого з'ясування стилістичних відмінностей у хоровій музиці при розташуванні музичного матеріалу використаний метод контрастного зіставлення творів.

Аналіз змісту «Хрестоматія з хорового диригування» (1971) [18] свідчить про те, що її укладач А. Коломієць спробував, як можна більш широко познайомити студентів з кращими зразками української національної хорової школи. Українські народні пісні представлені обробками видатних українських композиторів, розквіт творчості яких прийшов на I половину XX ст.: Е. Козака, П. Козицького, О. Кошиця, М. Леонтовича С. Орфєєва, К. Стеценка. Серед оригінальних композиторських робіт – хори А. Вахняніна, К. Данькевича, А. Кос-Анатольського, Б. Лятошинського. До складу хрестоматії увійшли також кілька зразків хорових творів великої форми «Ой, чого ти почорніло» Л.Ревуцького, хор з фіналу кантати «Радуйся, ниво неполитая» та хор з опери «Утоплена» М. Лисенка. Необхідно відзначити, що значне місце в хрестоматії займають хорові пісні ідеологічної спрямованості, характерні для хорової мистецтва II половини XX ст., однак такі, що у сучасній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва не становлять цінності.

Музичний матеріал посібника систематизовано за принципом поступового ускладнення музичного матеріалу і засвоєння метричних схем.

Інший принцип комплектування музичного матеріалу взято за основу у «Хрестоматії з диригування» під редакцією Н. Красса і А. Петровського (1973) [23]. Укладачі, в рамках певного розміру, метричної схеми (3/4, 4/4, 2/4 тощо) розташовують хорові твори різного ступеня складності. Даний посібник має практичну значущість у зв'язку з тим, що на факультети мистецтв вступають абітурієнти з неоднаковим рівнем підготовки (після ДМШ, різних відділень музичних училищ і училищ культури). Він надає можливість вибрати твори відповідно до їхньої попередньої освіти.

Представлений матеріал складається з хорів українських і зарубіжних композиторів, різних жанрів і стилів, написаних для дитячого, жіночого, чоловічого та змішаного складу. Більшість з них призначені для виконання хором без супроводу.

Значний педагогічний інтерес у II половині XX ст. і у сучасній

диригентській підготовці представляють чотири випуски «Хрестоматії з диригування хором» укладачів Є. Красотіної, К. Рюміної і Ю. Левіт [19–22], які були складені саме відповідно до навчальної програми диригентсько-хорових відділень музичних училищ. Завдання хрестоматії, як наголошується у передмовах, полягають у наданні допомоги педагогам щодо вибору необхідного для роботи зі студентами репертуару. Будується посібник за принципом поступового підвищення рівня складності в опануванні хорових творів, відповідно до I, II, III, IV [18–22].

Кожному випуску передують викладення основних положень навчальної програми щодо обсягу диригентських знань, умінь і навичок студентами даного курсу. Усі твори супроводжуються короткою методичною анотацією, в якій увага зосереджується на характерних рисах нотного прикладу та основних завданнях, що стоять перед диригентом.

Зміст хрестоматії складають твори різних стилів і жанрів. Це зразки народних пісень, твори російської та зарубіжної класики, кращі напрацювання мало відомих для означеного періоду композиторів.

Вагоме значення у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва матиме використання на практиці посібників з інших предметів диригентсько-хорового циклу. Серед них великий інтерес і практичне застосування в означений період отримав навчальний посібник для музично-педагогічних училищ Б. Болгарського і Г. Сагайдак «Хоровий клас і практика роботи з хором» (1987) [14]. Укладачі мали на меті активізацію навчально-виховного процесу, підвищення якості вокально-хорової та диригентської підготовки, задоволення потреби викладачів і студентів у систематизованому теоретичному й практичному матеріалі. Розміщення у посібнику високохудожніх творів спрямовується на формування спеціальних вокально-хорових і художньо-виконавських знань, умінь та навичок, на ідейне й духовне становлення особистості.

Специфіка роботи у хоровому класі обумовила й структуру хрестоматії. У першому розділі коротко викладено теоретичні основи роботи, організація практичної роботи учнів з хором, особливості підготовки та проведення державного іспиту з диригування хором. Другий – включає загальні навчально-методичні рекомендації та зразки вокально-хорових вправ для розспівування хору Р. Глієра, С. Крижановського, К. Пігрова. У третьому розділі розглядаються вимоги до підбору репертуару та надається необхідний навчальний репертуар для хорового класу і практики роботи з хором. Зразки навчального репертуару складені для кожного курсу окремо, враховуючи дидактичні принципи навчання, доступність, систематичність і послідовність.

Практична значущість використання хрестоматії на сучасному етапі підготовки вчителів музичного мистецтва обумовлюється можливістю знайомства з хоровою творчістю композиторів України: А. Авдієвського, Г. Верьовки, К. Данькевича, Л. Дичко, М. Колесси, Ю. Корчінського,

М. Леонтовича, М. Лисенка, Г. Майбороди, К. Стеценка, О. Яковчука та ін.

Широке практичне застосування у досліджуваній період отримали п'ять випусків «Хрестоматії з хорової літератури» під редакцією С. Попова (1956) [25] та посібник «Курс читання хорових партитур» [15–16] І. Полтавцевої і М. Светозарова у двох випусках. Основу першого випуску посібника (1963) складають хорові твори асаprella, написані для різних виконавських складів у різних розмірах. Сучасне використання нотного матеріалу посібника надасть студентам можливість познайомитися з кращими зразками хорової творчості композиторів (Д. Аракішвілі, В. Каліннікова, М. Ковалюк, Г. Свиридова, Д. Шостаковича), оригінальними хорами та обробками народних пісень (Є. Козака, М. Леонтовича, Б. Лятошинського).

Починаючи з 60-х років ХХ ст., навчально-методична література підготовки вчителя музики поповнилася серією посібників «Бібліотека хормейстера», «Бібліотека студента-хормейстера». Музичний матеріал у них комплектувався за двома розділами. Оригінальні хорові твори та народні пісні в обробці композиторів різних стильових напрямів. Використання даних посібників у підготовці вчителів музичного мистецтва уможливить опанування студентами різноманітними технічними, художніми й виконавськими завданнями та сприятиме формуванню музичного смаку, культури і духовності [10–13].

Необхідно зазначити, що представники української диригентсько-хорової школи також брали активну участь у розробці та виданні навчальних посібників. Перші випуски «Бібліотеки хормейстера» (80-ті роки ХХ ст.) [13] були складені українським хоровим диригентом, професором Київської консерваторії П. Муравським. Основною метою їх видання була популяризація кращих зразків української хорової музики. Це твори Г. Давидовського, Г. Майбороди, Ю. Мейтуса, М. Лисенка та ін..

Значну допомогу в підготовці вчителів музики у досліджуваній період надали збірники хорових творів окремих композиторів: А. Александрова, С. Дегтярева, М. Глинки, А. Даргомижського, Ц. Кюї, М. Мусоргського, О. Тактакішвілі, В. Торміса, С. Рахманінова, С. Танєєва, П. Чайковського, П. Чеснокова і т.д. Ці посібники давали можливість не тільки оволодіти технічними, художніми і виконавськими особливостями того чи іншого твору, але й отримати більш глибокі знання щодо хорової творчості конкретного композитора.

Знайомству з хоровою творчістю композиторів інших країн, особливостями їх хорового письма, а також оволодінню технічними завданнями сприяли збірки «Вибрані хори композиторів Казахстану», серія «Пісні різних народів», «Хори композиторів Польщі», «Хори німецьких композиторів», «Хори російських композиторів» та багато інших.

Важливе місце в практиці підготовки вчителів музики у II половині ХХ ст. зайняли репертуарні збірники хорових колективів: «Співає Державна академічна капела «Думка»», «Співає Державний білоруський

хор», «Співає жіночий хор» (1990)» і т. д. Використання нотного матеріалу останнього з них, давало можливість оволодіти диригентською технікою у творах різноманітних за тематикою, образно-емоційною сферою, стилем, засобами художньої виразності. Осягнення особливостей виконання хорових творів Р. Бойка, Д. Бортнянського, В. Гончаренка, О. Гречанінова, К. Мяскова, М. Лисенка, Б. Лятошинського, Я. Степового, П. Чайковського, І. Шамо сприяло накопиченню майбутніми вчителями репертуару для подальшої роботи в школі [17].

Висновки. Диригентсько-хорова підготовка вчителів музики в класі хорового диригування у II половині ХХ ст. здійснювалася за допомогою широкого спектра навчально-методичної літератури. Доведено, що вона не втратила своєї актуальності і на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти у зв'язку з тим, що: по-перше, спрямовувалась на формування у студента високого рівня професійної майстерності, зростання його особистості та її духовної культури, по-друге, складалась з найкращих високохудожніх зразків хорового мистецтва різних часів і жанрів.

Проведене дослідження дозволило систематизувати навчально-методичну літературу означеного періоду за такими напрямками: теоретико-методичні посібники, хрестоматії з хорового диригування, хрестоматії з предметів диригентсько-хорового циклу (Хоровий клас, Хорова література, Читання хорових партитур), збірки творів окремих композиторів, репертуарні збірники виконавських колективів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Л. М. Методика преподавания дирижирования / Л. М. Андреева. – М., 1969. – 120 с.
2. Безбородова Л. А. Дирижирование: учеб. Пособие для студентов пед ин-тов по спец. № 2119 «Музыка» / Л. А. Безбородова. – Москва : Просвещение, 1985. – 179 с.
3. Казачков С. А. Дирижерский аппарат и его постановка [Текст] / С. А. Казачков. – Москва : Музыка, 1967. – 109 с
4. Колеса М. Ф. Основи техніки диригування.-К.: Музична Україна, 1980. – 206 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
6. Ольхов К. А. Вопросы теории дирижерской техники и обучения хоровых дирижеров. – Л. : Музыка, 1979. – 200.
7. Пигров К. К. Руководство хором / К. К. Пигров. – Москва : Музыка, 1964. – 220 с.
8. Смирнова Т. А. Хорознаводство (історія, теорія, методика) / Т. А. Смирнова // Навчальний посібник. – Харків: ХНПУ. – 2000. – 179 с.
9. Соколова А. В. Навчально-методичне забезпечення як складова диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва /

- А. В. Соколова // Педагогіка та психологія: збірник наукових праць / за заг. ред. Акад. Прокопенка І. Ф., проф. Золотухіної С. Т. – Харків : вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. – Вип. 46. – С. 108–113.
10. Библиотека студента-хормейстера / Сост. К. Алемасова. – Вып. 1. – М. : «Музыка», 1966. – 44 с.
 11. Библиотека студента-хормейстера / Сост. И. Лицвенко. – Вып. 2. – М. : «Музыка», 1967. – 37 с.
 12. Библиотека студента-хормейстера / Сост. И. Лицвенко. – Вып. 4. – М. : «Музыка», 1968. – 50 с.
 13. Библиотека хормейстера / Сост. Л. Усцов. – Вып. 13. – М. : «Музыка», 1966. – 40 с.
 14. Болгарський А. Хоровий клас і практика роботи з хором / Навчальний посібник для музично-педагогічних відділень педагогічних училищ / А. Болгарський, Г. Сагайдак. – К. : «Музична Україна», 1987. – 240 с.
 15. Курс чтения хоровых партитур. / И. Полтавцев, М. Светозарова. – Ч. 1. – М., 1963. – 300 с.
 16. Курс чтения хоровых партитур. / И. Полтавцев, М. Светозарова. – Ч. 2. – М., 1962. – 227 с.
 17. Співає Жіночий хор / Упор. І.Зеленецька. – К. : «Музична Україна», 1990. – 136 с.
 18. Хрестоматія з хорового диригування: Посібник для студентів педвузів та педучилищ / Упор. А. Коломієць. – К. : «Музична Україна», 1971. – 152 с.
 19. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 1. – М., 1979. – 136 с.
 20. Хрестоматія по дирижуванню хором./ Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 2. – М., 1969. – 164 с.
 21. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 3. – М., 1972. – 248 с.
 22. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 4. – М., 1982. – 184 с.
 23. Хрестоматія з хорового диригування / Упор. М. Красс, О. Петровський. – Вип. 1. – К. : «Музична Україна», 1973. – 135 с.
 24. Хрестоматія по дирижуванню / К. Птица, Б. Куликов. – Вып. 1. – М. : «Музыка», 1969. – 278 с.
 25. Хрестоматія по хоровій літературі / Сост. С. Попов. – Вып. 3. – М.-Л., 1951. – 132 с.